

глибокі радісні взаємини із духовно близькими людьми, справляє гуманізуючий вплив на відносно широке оточення” [7].

Дослідження проблеми зрілості особистості лише започатковується у вітчизняній психологічній науці. Значення таких досліджень є безсумнівним, оскільки вони органічно поєднані із розробленням досить багатогранно проблеми становлення і розвитку особистості на різних етапах життєвого шляху, що є однією із центральних у теоретичній і прикладній психології.

Використана література:

1. Анцыферова Л. И. Некоторые теоретические проблемы психологии личности / Л. И. Анцыферова // Психология личности. – Т. 2. Хрестоматия. – Самара : Издательский Дом “БАХРАХ”, 1999. – С. 331-344.
2. Титаренко Т. М. Психологический возраст личности / Т. М. Титаренко // Психология личности. Словарь-справочник / под ред. П. П. Горностая и Т. М. Титаренко. – К. : Рута, 2001. – С. 95.
3. Абульханова-Славская К. А. Развитие личности в процессе жизнедеятельности / К. А. Абульханова-Славская // Психология формирования и развития личности. – М. : Наука, 1981. – С. 19-44.
4. Якобсон П. М. Психологические компоненты и критерии становления зрелой личности / П. М. Якобсон // Вопросы психологии. – 1981. – Т. 2. – № 4. – С. 141-149.
5. Боришевський М. Й. Психологічні механізми розвитку особистості / М. Й. Боришевський // Актуальні проблеми психології. – Т. 1. Соціальна психологія. Психологія управління. – К. : Інститут психології імені Г. С. Костюка, 2001. – С. 26-33.
6. Штепа О. С. Психологічні особливості формування та актуалізації особистісної зрілості / О. С. Штепа // Практична психологія та соціальна робота. – 2006. – № 5. – С. 24-31.
7. Завгородня О. В. Особистість: шляхи досягнення зрілості / О. В. Завгородня // Практична психологія та соціальна робота. – 2010. – № 12. – С. 11-17.

Abstract

In this article the theoretical aspect of a problem of individual's maturity has been developed. We have revealed different views of representatives of western and native psychology according to this problem.

Keywords: *individual's maturity, individual's development, social maturity, self-actualisation of an individual, indices of an individual's maturity.*

УДК:159.928.22 – 053.6 (049.2) / (043.2)

Процик Л. С.

ФОРМУВАННЯ КОНСТРУКТИВНИХ МЕХАНІЗМІВ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО ОБДАРОВАНИХ ПІДЛІТКІВ

У статті проаналізовано особливості формування конструктивних механізмів психологічного захисту інтелектуально обдарованих підлітків. Представлені результати корекційно-розвивальної роботи з інтелектуально обдарованими підлітками. Доведено, що найбільш суттєві і важливі для розвитку гармонійної особистості підлітка механізми – інтелектуалізація, заміщення, компенсація – мають тенденцію зростання після проведення даної корекційно-розвивальної роботи.

Ключові слова: *обдарованість, інтелект, підліток, механізми психологічного захисту, корекційно-розвивальна робота.*

Проблема формування конструктивних механізмів психологічного захисту інтелектуально обдарованих підлітків набуває особливої актуальності в зв'язку з сучасним соціальним напруженням, що ускладнює процес їх адаптації до нових умов, орієнтацію в нестандартних суспільних вимогах, та може спричинити дезорієнтацію у поведінці.

Особливості дослідження механізмів психологічного захисту представлені працях таких вчених, як: Ф. Бассін, Ф. Березін, Л. Гребенніков, В. Журбін, Б. Карвасарський, Г. Келлерман, Р. Плутчик, В. Файвишевський, А. Фройд, З. Фрейда та інших. У сучасній психологічній науці

проблема психологічного захисту знайшла своє відображення в значній кількості робіт вчених-психологів (Ф. Василюк, Р. Грановська, Ю. Захарова, Т. Крюкова, О. Чумакова, В. Штроо, Т. Яценкота ін.) [1; 2; 3; 4].

Аналіз досліджень механізмів психологічного захисту особистості показав, що вітчизняні науковці розглядають їх і як стратегії поведінки пристосування особистості в “значущих”, “важких” ситуаціях, і як механізми інтрапсихічної адаптації (Л. Бурлачук, Ю. Захарова, А. Налчаджан, В. Штроо). Але експериментальна перевірка обґрунтованості багатьох теоретичних положень стикається з проблемами, які обумовлені недоліками та недостатнім розвитком методів вивчення механізмів психологічного захисту особистості [2; 3].

Психологічний захист – це зазвичай неусвідомлюваний процес усунення або послаблення психікою людини негативних, травмуючих або неприйнятних емоційних переживань. Важливо, що психологічний захист поєднує в собі протилежні наслідки для психіки людини: позитивні, так як усуває або послаблює напруження від негативних емоційних переживань, але і негативні, бо не вирішує самої проблеми, а часто ще й ускладнює її.

Відповідно до впливу на проблему особистості психологічний захист поділяється на такі різновиди: конструктивний – не вирішуючи проблеми, хоча б не ускладнює її (компенсація, сублімація); деструктивний – ускладнення проблеми, погіршення ситуації для особистості, причому останніх значно більше (витіснення, проєкція, заміщення, регресія, формування реакції, раціоналізація, втеча) [3].

Формування психологічного захисту інтелектуально обдарованого підлітка не зводиться до копіювання доступної спостереженню захисної поведінки педагогів, а має більш складну природу. Спрямована корекція механізмів психологічного захисту через освоєння особистістю усвідомленої активності сприяє збереженню її здоров'я. Формування в інтелектуально обдарованого підлітка повноцінної функціональної структури механізмів психологічного захисту є спеціальним психолого-педагогічним завданням, яке має вирішуватися в різних видах доступної підлітку довільної активності, на різних етапах його психічного розвитку. Лише розвиток індивіда як особистості супроводжується розвитком механізмів саморегуляції, яка здійснюється в процесі взаємодії особистості та навколишнього середовища, і залежить від їх особливостей.

У підлітковому віці універсальною формою корекції є розвивальні вправи, що базуються на логічному мисленні учнів й спрямовані на розвиток абстрактного мислення. Для цього може бути використана ігрова діяльність спрямована як на корекцію особистості підлітка, так і на розвиток його пізнавальних процесів, мовлення, спілкування, поведінки. Ефективними є такі корекційно-розвивальні програми, які включають їх у різноманітну творчу діяльність – образотворчу (арт-методи), ігрову (формат інтелектуальних ігор та квестів), літературну, трудову та інші [2; 4].

Корекційна робота повинна будуватися не як просто як тренування умінь і навичок, не як окремі вправи з удосконалення психологічної діяльності, а як цілісна осмислена діяльність дитини, органічно вписується в систему його повсякденних життєвих відносин [2].

Дуже важливо, щоб корекція носила випереджаючий характер. При розробці стратегії корекційної роботи не можна обмежитися швидкоплинними потребами у розвитку, а необхідно враховувати і орієнтуватися на перспективу розвитку. Цінність корекційної програми розвитку в тому, що вона дає можливість інтелектуально обдарованому підлітку відчувати себе перспективним у тій діяльності, яка є для нього особистісно значимою.

Інтелектуально обдарований підліток завжди характеризується наполегливістю, завзятістю, прагненням якомога краще виконати будь-яке учбове чи життєве завдання і, чим більшою мірою підлітку з високим рівнем інтелектуального розвитку властиві такі якості, тим більша ймовірність значних досягнень у певному виді діяльності.

Увагу і занепокоєння сьогодні викликає інша категорія підлітків – тих, які при наявності високого інтелектуального потенціалу не прагнуть до його реалізації і володіють низькою мотивацією до досягнень у будь-яких сферах і видах діяльності. У підлітковому віці учням з прихованою обдарованістю значною мірою властива нестабільність самооцінки, що зумовлено активним пошуком життєвих цінностей, орієнтирів і смислів, високий рівень домагань, очікувань від себе і своїх

здібностей, висока вимогливість стосовно інших, яка нерідко викликає в обдарованих підлітків сильні руйнівні переживання, зменшення впевненості у собі, часті конфлікти з оточенням і, як наслідок, прояви захисної агресії та деструктивних механізмів захисту. Низька самооцінка (так само як і непомірно завищена) сприяє переживанню підлітком соціального стресу, страхам самовираження або невідповідності очікуванням оточуючих, створюючи тим самим бар'єр на шляху формування мотивації досягнення успіху і викликаючи фрустрацію потреби досягнень у будь-яких видах діяльності.

Зміна механізмів психологічного захисту можлива завдяки реалізації комплексної корекційно-розвиваючої програми. Нами була розроблена корекційно-розвивальна програма "Розвиток конструктивних механізмів психологічного захисту в інтелектуально обдарованих підлітків", яка має на меті розвинути інтелектуальну обдарованість у підлітків і сформувати конструктивні механізми психологічного захисту. Завданнями програми виступили: розвиток інтелектуальних та пізнавальних здібностей; формування конструктивних механізмів психологічного захисту; підтвердження результативності роботи. Корекційна програма включала 20 занять тривалістю 1 година, які проводились у груповій формі один раз на тиждень. Змістовно програма включала вправи, тренінг-вправи, гру, квк, бесіду.

В основу розроблених нами заходів, спрямованих на формування механізмів психологічного захисту особистості в процесі психологічної взаємодії, покладено твердження про формування конструктивних механізмів психологічного захисту підлітка – учасника освітнього процесу і, як наслідок, зниження показників застосування дезорганізуючих та деконструктивних механізмів психологічного захисту особистості. Найбільш конструктивними механізмами психологічного захисту особистості і такими, що необхідно особливо розвивати і корегувати, виявилися механізми інтелектуалізації, сублімації, а також компенсації, яка входить до складу інтелектуалізації. Конструктивний ефект дії цих захисних механізмів у переживанні відчуття безпеки і вирішення проблеми (конфлікту). Особистість, якій притаманна інтелектуалізація, не схильна до зовнішніх конфліктів і, як наслідок, соціально адаптована. У випадку застосування сублімації, компенсації розширюються можливості самореалізації особистості.

Результати контрольного експерименту, проведеного після реалізації корекційно-розвиваючої програми, дозволяють говорити про позитивну динаміку формування механізмів психологічного захисту у дітей. Найбільш суттєві та значимі для розвитку гармонійної особистості підлітка механізми – інтелектуалізація заміщення, компенсація – мають тенденцію росту, що говорить про якісні зміни в структурі його особистості.

Використана література:

1. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / за ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. – Житомир : Вид-во "Рута", 2006. – 320 с.
2. *Лидерс А. Г.* Психологический тренинг с подростками / А. Г. Лидерс. – М. : "Академия", 2001. – 184 с.
3. *Никольская И. М., Грановская Р. М.* Психологическая защита у детей / И. М. Никольская, Р. М. Грановская. – СПб. : Речь, 2000. – 507 с.
4. *Трик Х. Е.* Основные направления экспериментального изучения творчества // Хрестоматия по общей психологии. Психология мышления / под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, В. В. Петухова. – М. : Изд-во МГУ, 1981. – 400 с.

Abstract

This article dedicated to analysis of features of formation of structural mechanisms of psychological protection of intelligently gifted teenagers. Presented results of the correctional developing work with intelligently gifted children. It is proved, that the most essential and important for development of the harmonious person of the teenager are the following mechanisms: intellectualization, replacement, and compensation – are tend to increasing after carrying out this correctional developing work.

Keywords: *endowments, intelligence, teenager, mechanisms of psychological protection, correctional developing work.*